

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՏԵՂԱՊԱՀ ԱՄԵՆԱՊԱՏԻԻ Տ. ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ԳՈՐԾԱՐԱՐ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ ԵՒ ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Կաթողիկոսական Տեղապար Ամենապատիւ Տ. Թորգոմ Պատրիարք Մանուկեան, դէպի Երուսաղէմ իր մեկնումից առաջ, Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի Հոկտեմբեր 3 հիստում տեղեկացրեց Սեպտեմբերի 1-ից սկսեալ կատարուած աշխատանքների մասին: Բացի պաշտօնական հանդիպումներից՝ Հայաստանի նախագահի եւ պետական անձանց հետ, Հայաստանի Հիմնադրամի Հոգաբարձուների ժողովին մասնակցելուց, Մայր Աթոռի միաբանութեան, պաշտօնեաների, ուսանողութեան հետ ունեցած տեսակցութիւններից, յիշեց Սեպտեմբեր 10 եւ 11, Շաբաթ եւ Կիրակի օրերին իր այցելութիւնը Սիւնեաց թեմին: «Շաբաթ լետ միջօրէին, ճամբու վրայ հանդիպեցանք Նղեզմանոր, Գլածոր, Ա. Խաչ, Գորիսի վերնաշէնի մատուղ (որում բարձունքէն ցոյց տրուեցան Հիմզերորդ դարէն մնացած եկեղեցւոյ մը անխման թողուած մնացորդը), եւ Գորիսի Ա. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, որում նորոգութիւնը լաւաջ կը տարուի ժողովուրդին քանքերով...: Գորիսէն անցանք Որոտանի Սատանայի կամուրջը, որում մօտիկն է Հին Տարեցներու շէնքը, որ այժմ կը գործածուի որպէս բուժարան պատերազմէն վիրաւոր զինուորներու...: Կիրակի առատութեամբ բարձրացանք Տաթևի վանք, ուր կարճ պաշտամունք մը կատարեցինք եւ ստուգեցինք շէնքերում նորոգութեան կարիքը: Դէպի մանուկներու ճամբար ճամբուն վրայ այցելեցինք Սիսիանի Ա. Յովհաննէս եկեղեցին: Ճամբարը Սմբատայ Դղեակի լեռան ստորոտը կը գտնուի, կարեւորութիւններով լեցուն, գետակով եւ անտառով օժտուած: Դէպի Էջմիածին վերադարձի ճամբու վրայ, ուշ երեկոյնին հանդիպեցանք Նորավանքի հրաշակերտ եկեղեցին, որ նոյնպէս կարիքն ունի անհրաժեշտ նորոգութեան:..... Սեպտեմբերի 20-ին Շիրակի թեմի առաջնորդ Գրիգորիս Արքեպիսկոպոս Բունիաթեանի խնդրանքով մեկնեցինք Սպիտակ, օրհնելու համար կառուցուելից եկեղեցւոյ հողը»:

Տեղապար Սրբազան Հայրը 12 Հոկտեմբեր 1994-ին Երեւան-Փարիզ թռիչքով մեկնեց Մայր Աթոռ Ա. Էջմիածնից: Փարիզում մնաց երեք օր: Այդ ժամանակամիջոցին հանդիպումներ ունեցաւ Հայրապետական պատուիրակ Արեւմտեան Աւրոպայի եւ Առաջնորդ Փարիզի Հայոց՝ Գերաշնորհ Տ. Կիւտ Արքեպիսկոպոս Նազգաշեանի, Գերմանիայի Հայոց առաջնորդ Գերաշնորհ Տ. Գարեգին Եպիսկոպոս Պէքեանի, Հայրապետական պատուիրակի փոխանորդ Միջին Ֆրանսայի Հայոց եկեղեցւոյ՝ Գերաշնորհ Տ. Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի, ուրիշ հոգեւորականների եւ ազգային դէմքերի հետ: Նրանց տեղեկացրեց Էջմիածնում տեղի ունեցող պատրաստութիւնները եւ կարգադրութիւնները՝ մասնատրապէս Ազգային Եկեղեցական ժողով հրաւիրելու մասին:

Կաթողիկոսական Տեղապար Թորգոմ Պատրիարքը 16 Հոկտեմբեր 1994-ի Փարիզ-Երուսաղէմ թռիչքով հասաւ Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքարան:

Պատրիարք Սրբազան Հայրը, Երուսաղէմի Պատրիարքարանում ընդունեց տարբեր եկեղեցիների ներկայացուցիչներ եւ պետական անձնատրութիւններ:

17 Հոկտեմբերին, տարիներով Վատիկան Եկեղեցիների Միութեան բաժանմունքի նախագահ Գարուիմալ Ուիլիսպարանտը այցելեց Ա. Յակոբայ Մայր Տաճար, երեկոյնան ժամերգութեան մասնակցելով, Պատրիարքարանի միաբանութեան հոգեւոր հայրերի ընկերակցութեամբ Պատրիարքարանի դահլիճում ընդունուեց Կաթողիկոսական Տեղապար Ամենապատիւ Պատրիարք Սրբազան Հօր կողմից: Էկումենիկ ձեռնարկումների գործակիցները անդրադարձան Նիւ Եօքքի, Էջմիածնի եւ Հռոմի մէջ կազմակերպուած հանդիպումներին՝ յիշելով հազուցեալ վազգէն Ա Վեմափառ Կաթողիկոսի պատմութեան այցելութիւնը Վատիկան 1970 Մայիսին, Պօղոս Զ Պապի հիւրընկալութեամբ:

18 Հոկտեմբերին, Գերմանիայից եւ Միջին Արեւելքի տարբեր երկրներից Լուտերական հոգեւորականներ եւ աստուածաբաններ, Երուսաղէմում իրենց կազմակերպած հաւաքոյթի աղիթով, Կաթողիկոսական Տեղապար Պատրիարք Հօր հետ հանդիպում ունեցան, խօսակցելով կրօնական, ընկերային եւ հովուական հասարակաց հարցերի մասին:

19 Հոկտեմբերին, երեկոյեան, Պատրիարքարանի դահլիճում միաբանութեան հոգեւոր հայրերը, հաւաքուելով պողոտային շուրջ, ունկնդրեցին Կաթողիկոսական Տեղապարհ Պատրիարք Սրբազան Հօր տուած տեղեկութիւնները՝ վեհափառ Հայրապետի յուղարկւորութեան կանոնադրութեան և պետական հովանաւորութեան, Կաթողիկոսական Տեղապարհի ընտրութեան, և յառաջիկային գումարուելիք Ազգային Եկեղեցական ժողովին հետ առնչուած հարցերի և լետազայում կատարուելիք աշխատանքների մասին:

Կաթողիկոսական Տեղապարհ Պատրիարք Սրբազան Հօր այցելեցին ճառ Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհուրդի նախորդ Ընդհանուր Քարտուղար Լմիլիո Կաստրոն և ուրիշներ:

26 Հոկտեմբերին, յատուկ հրաւերով, Կաթողիկոսական Տեղապարհ Պատրիարք Սրբազան Հայրը ներկայ գտնուեց Էլթի անապատում Յորդանանի և Իսրայելի միջև ստորագրուած համաձայնագրի արարողութեան, որ ներկայ էին Իսրայելի և Յորդանանի վարչապետները, ԱՄՆ-ի նախագահ Պիլ Քլինթոնը, Յորդանանի Յուսէֆ թագաւորը և մօտ վեց հազար կառավարական և դիւանագիտական բարձրաստիճան անձինք, օտար երկրների պետական և հոգեւորական ներկայացուցիչներ:

27 Հոկտեմբերին, Պատրիարք Հօր գահակալութեան չորրորդ տարեդարձը նշուեց միաբանութեան, աշակերտութեան և համայնքի ներկայացուցիչների կողմից:

Կաթողիկոսական Տեղապարհ Պատրիարք Սրբազան Հայրը խորհրդակցութիւններ ունեցաւ ճառ Երուսաղէմի Պատրիարքների և այլ հոգեւոր պետերի հետ: Նախագահեց Տնօրէն ժողովի նիստերին՝ նկատի առնելով թէ՛ միջեկեղեցական հարցերը սուր տեղերի վերաբերեալ և թէ՛ շինարարական աշխատանքների վերաբերեալ, որոնք առաջ են տարւում մեծ ծրագրերով՝ Եաֆայի, Ռեմլիի վանքերի վերանորոգումներով և Երուսաղէմի հողերի վրա մոր շինարարութիւններով:

Նոյեմբերի 6-ին, Գիւտ խաչի տօնին, Քրիստոսի Ս. Թարութեան Տաճարի մէջ, հաշկական պատարագով և մեծահաղէտ թափոր կազմելով տօնուեցաւ Գիւտ խաչի տօնը:

9 Նոյեմբերին, Երուսաղէմից դէպի Էջմիածին ճանապարհին վրայ, հանդիպեց Սօչի քաղաքը և այնտեղ մնաց երկու օր, հանդիպումներ ունենալով Հիւսիսային Կովկասի առաջնորդի փոխանորդ Հոգեւորն Տ. Եզնիկ Մ. վարդապետ Պետրոսեանի և հոգեւորական հայրերի հետ:

10 Նոյեմբերի առաւօտեան, Աղւեր քաղաքի քաղաքագլուխ Տիար Ազատ Ասատրոյվը քաղաքապետարանում ընդունեց Կաթողիկոսական Տեղապարհ Պատրիարք Սրբազան Հօրը՝ տեղի հայ համայնքի ներկայացուցիչների հետ, որից յետոյ Պատրիարք Սրբազան Հայրը այցելեց մոր կառուցուող Ս. Սարգիս եկեղեցին և ծանօթացաւ եկեղեցու կառուցման աշխատանքներին:

Նոյն օրը երեկոյեան, ժամը 17-ին Սօչի մատուռ-եկեղեցում Կաթողիկոսական Տեղապարհ Պատրիարք Սրբազան Հայրը նախագահեց երեկոյեան ժամերգութեան, որից յետոյ հայրական խօսքով դիմեց խումներում բազմութեանը:

Երեկոյեան ժամը 19-ին, Սօչիի և Աղւերի հայ համայնքների կողմից տրուեց ողջերթի ճաշկերոյթ՝ ի պատիւ Կաթողիկոսական Տեղապարհ Սրբազան Հօր և նրա ուղեկիցների համար, որտեղ ներկայ էին քաղաքագլուխ Տիար Ազատ Ասատրոյվը, Ռուս Եկեղեցու ներկայացուցիչ՝ Հայր Ինոքենտիոսը, եկեղեցական և մշակութային միութիւնների նախագահներ և հայ համայնքի ներկայացուցիչներ:

Յաջորդ օրը առաւօտեան, Պատրիարք Սրբազան Հայրը հրաժեշտ տուեց Սօչի քաղաքին և ինքնաթիռով ժամանեց Երեւան՝ ժամը 14-ին:

Էջմիածնից դէպի Փարիզ և Երուսաղէմ ճանապարհին Պատրիարք Սրբազան Հօր ընկերակցեց Երուսաղէմի միաբաններից Հայր Ռազմիկ վարդապետ Պօղոսեանը, իսկ Երուսաղէմից Երեւան վերադարձին Էջմիածնի միաբաններից Հայր Միքայէլ Մ. վարդապետ Աշապահեանը:

27 Նոյեմբեր 1994 - Կաթողիկոսական Տեղապարհ Պատրիարք Սրբազան հայրը, Կիրակի առաւօտ ժամը 9-ին, Գաւազանակիր Հայր Միքայէլին ընկերակցութեամբ, ինքնաշարժով ճամբայ ելան դէպի Դիլիջան, Իջեւան, Ս. Մակարայ վանք: Բայց Եղվարդէն

անդին ծանր ձիւնը դժուարանցանելի դարձուցած էր ճանապարհը: Բազում ինքնաշարժեր չէին կրցած անելի առաջ երթալ: Նոյնպէս Տեղապահ Սրբազանի ինքնաշարժը: Եւ Երեւանի ճանապարհով վաճը վերադարձան:

4 Դեկտեմբեր 1994 - Ծանապարհները թէն ձիւնածածկ բայց կլիման անելի մեղմ էր: Տաղապահ Սրբազան Հայրը, կիրակի առաւօտ ժամը 10 - 5 ինքնաշարժով այցելեց վեց եկեղեցիներ, Էշմիածինէն Խոր Վիրապ եւ Երեւան ճանապարհին վրայ:

- Դիմիրորով գիւղտ մէջ, Ս. Աստուածածին եկեղեցուց բացի որ հովիւ քահանայ չունի, հանդիպեցաւ Ասորական, Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցու փոքրիկ մատուռը, որուն ռուս քահանան Երեւանի եկեղեցին այցելելու գացած էր: Ռուս Պատրիարքութեան ենթակալ Ասորիները հայախօս են:

- Արտաշատի Մրգաւան գիւղին ճամբան երբ կը հարցնէին գիւղացիներուն, արդէն Դաւար գիւղն էին մտած, եւ իրենց աչին տեսան Ս. Աստուածածին եկեղեցին: Երիտասարդ ժամկոչ մը մուտքին մտած, եկեղեցւոյ դուռը բաց կը պահէր մոմ վառիլ ուզող հաւատացեալներուն համար: Միայն քանի մը տարի է շէնքը վերադարձուցած են Մայր Աթոռին: Գինիի գործարանի պահեստանոցի վերածուած էր մինչ այդ: Նոյեմբերի մէջ եկեղեցւոյ կառուցման 100 ամեակն էին տօնու: Ժամկոչը քահանային տունին ճամբան ցուց տուաւ: Տ. Թարութիւն քնյ. խեչումեանը, 87 տարեկան, 1946-ին Պարսկաստանէն ներգաղթած, տան մէջ վառարանին առջեւ կը տաքնար: Չէր կրնար պատարագել: Երեսնէն իր աղջիկ թողը երկու զաւակներով այցելութեան էր եկած: Պատմեց իր կեանքէն:

- Մրգաւանի Ս. Թակոբ եկեղեցին միայն հինգ րոպէ հեռու էր Տ. Թարութիւնի տունը: Պատարագը աւարտուած էր, ժողովուրդը տակաւին եկեղեցին էին, եւ Տ. Թադէոս Աւագեան երիտասարդ քահանան մանուկի մը մկրտութիւնը կատարելու կը պատրաստուէր: Դպրաց դասի չորս երգչուհիները կրօնական երգեր երգեցին շնորհալի կերպով: «Տէր ողորեան» երգեցին, ժողովուրդին մեծ մասը ծունկի եկաւ: Տեղապահ Սրբազան ողջունեց ժողովուրդը: Քաջալերեց որ իրենց հաւատքին մէջ ամուր մնան, հակառակ աղանդաւորներու փորձիչ եւ բաժանարար գործունէութեան, Փորձութեան լեռան վրայ Թիսուսի պատասխանները յիշեցնելով ընդդէմ Սատանայի հրապուրիչ խոստումներուն: Եւ հակիրճ բացատրութիւնը տուաւ Մկրտութեան եւ Ս. Միստոնով դրոշմի խորհուրդներուն:

- Տեղապահ Սրբազանը Մրգաւանէն մեկնեցաւ դէպի Խոր Վիրապ: Ժամը 12.30 էր, եւ բակին մէջ, պատկուելիք զոյգ մը կարգի կը սպասէր: Անգլիացի զոյգ մը որ Հայաստան եկած էին երկու կամ մինչեւ իսկ հինգ տարի մնալու պատրաստակամութեամբ, տեսան ժողովուրդին մօտենալը եւ Տեղապահի Սրբազանի աջը համբուրելը: Տեղապահ Սրբազանը, նախ անգլերէն եւ ապա հայերէն բացատրեց իմաստը աշահամբոյրին եւ «Օրհնեցէ՛ք Տէր Հայր», «Օրհնեցէ՛ք Սրբազան Հայր» ասելուն:

Երեք հոգեւորականներ - վանահայր Տ. Միսիրոս քնյ. Սարիբեկեան, Տ. Թադէոս քնյ. Տէրտէրեան, Տ. Թովհանէս քնյ. Ծահնագարեան - կը հետեւէին կարգադրութեանց: Եկեղեցիէն ներս Տ. Թովհանէս արդէն սկսած էր պսակի արարողութիւնը:

Երեք քահանաներուն, Հ. Միքայէլէին եւ վարորդին հետ միասին ճաշեցինք, անելի տեղեկանալով իրենց գործունէութեանց: Հայաստանի մէջ ռուս դեսպանը իր տիկնոջ հետ եկած էր իբրեւ հիւր ուրիշ պսակի մը: Անգլերէնով խօսեցանք Հայաստանի ընդհանուր կացութեան եւ կրօնականի աւանդութիւններու եւ պսակի խորհուրդի մասին: Փափաք յայտնեց եւ բերաւ նորապսակ զոյգը եւ ընտանեկան պարագաները Տեղապահ Սրբազանի օրհնութիւնն ալ ստանալու համար:

- Խոր Վիրապէն Տեղապահ Սրբազանը ժամը 1.30-ին մեկնեցաւ դէպի Արարատ գիւղ:

Եկեղեցին սովետական շրջանէն գործածուած է իբրեւ շտեմարան: Վեց տարի առաջ յանձնուած է Մայր Աթոռին: Բեմին վրայ Համատեւ Աւետարան մը դրուած էր. 1886-ին Էջմիածին տպուած: Պատերը մերկ: Տանիքը թիթեղածածկ: Ոչ մէկ գմբէթ: Բակին մէջ Անդրանիկի յուշարձանը կանգնած: Բակին մէկ կողմը՝ Ածցախի, միւս կողմը՝ Հայրենական պատերազմի զոհուածներուն յիշատակին յուշարձաններ: Տ. Վահան քհնյ. Արամեանը չը տեսանք, թաղման արարողութեամբ զբաղուած էր:

- Դէպի Երեւան ճամբուն վրայ, Տեղապահ Սրբազանը հանդիպեցաւ Նորագաւիթ, Ս.Գէորգ եկեղեցին: Երկու քահանա հայրեր, Տ. Համազասպ Փապունեան եւ Տ. Սարգիս Հափարեան տեղեկութիւններ տուին եկեղեցւոյ տպատրիչ կառոյցին եւ իրենց գործերուն մասին: Պատերու ծեփերուն տարկէն որմնանկարներ յայտնուած են, քաւական մաշած: Սովետական շրջանին եկեղեցին գործածուած է իբրեւ շտեմարան եւ պատերը ծեփուած: Ժամանակ մը առաջ Ս. Գէորգ եկեղեցին վերադարձուած է Մայր Աթոռին: Նոյն շրջափակին մէջ կայ առանձին մատուո մը, որ տրուած է Վրաց Կաթողիկոսին ենթակայ համայնքի մը, ոռու քահանայի մը խնամքին յանձնուած: Հայախօս ոռու քահանան օգնութեան խնդրանք մերկայացուց Տեղապահ Սրբազանին, մատուոյ քարեզարդելու համար:

ԳՐ. ԿԷՕԲՃԵԱՆ